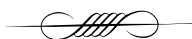

MÉSZÁROS TAMÁS

*„Kihallgatásom közben odajött a Mancika, a főhadnagyúr felesége [...],
így vallomásomban meg lettem zavarva...”*

Kis Sándor tálasmester népbírósági pere

1944 őszén, amikor a Vörös Hadsereg megjelenésével villámgyorsan lezajlott a rendszerváltás Magyarországon, mindenki számára magától értetődő volt, hogy eljött a pillanat a rég óhajtott földreform végrehajtására. „Csupán” abban volt különbség a politikai pártok között, hogy azt mikor és hogyan hajtsák végre. Az egyik oldalon a Kiszgazdapárt állt, mely a reform lassú, négy-öt éven át elhúzódozó végrehajtását tartotta helyesnek, emellett pedig elsősorban a piacra termelő kis- és középgazdaságok megerősítését szerette volna elérni. Ezzel szemben a Nemzeti Parasztpárt a radikális és gyorsan végrehajtott intézkedés híve volt, a földnélküliek földhöz jutását szorgalmazva. Tulajdonképpen ebben a kérdésben (is) a kommunista párt „platformján” állt, sőt, bár a szakirodalom nagy része szerint az NPP földreform-kon koncepciója alapján készítették el a kormányrendeletet, az valójában a kommunisták elképzeléseit tükrözte. Az MKP szempontjai politikaiak voltak. A földosztásból politikai tőkét akart kovácsolni: úgy kellett azt lebonyolítani, hogy a közvéleményben az tudatosodjon: „a kommunisták adták a földet” (lásd: „földosztó Nagy Imre”). Minderre azért volt szükség, hogy a gyenge befolyással rendelkező párt népszerűsége megnöjön. (Ebben természetesen számíthattak a szovjetek támogatására.) Tulajdonképpen az, hogy olyan formában, és akkor jelent meg a kormányrendelet, ahogyan és amikor, az kizárólag az MKP-n – és a Szövetséges Ellenőrző (Szovjet) Bizottság elnökén, Vorosilovon múltott. A marsall ugyanis nyomást gyakorolt az Ideiglenes Nemzeti Kormányra, hogy a földreformot minél hamarabb hajtsák végre, mivel úgy gondolta, a földosztás hírére a nyilasok uralta Dunántúlon a nép „Szálasiékát hamar elhagyja”, és a Vörös Hadsereg gyorsabban tud majd előre nyomulni.¹

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok közötti vitának tehát a szovjet marsall sürgetése vetett véget, és a még Debrecenben üléselő Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. március 17-én életbe léptette a 600/1945. M. E. számú, „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról” szóló rendeletét.² E szerint teljes egészében elkobozták a háborús- vagy népellenes bűnösnek minősítettek, a nyilasok és a Volksbund-tagok földjeit. Kisajátították az ezer holdat meghaladó, illetve a vállalati és intézményi, valamint – száz hold kivételével – az egyházi birtokokat. Az ezer hold alatti birtokok esetében – kártalanítás kilátásba helyezésével – igénybe veendőnek ítélte a rendelet az ún. úri birtokok esetén a gazdaság száz, az ún. paraszti birtok esetén az üzem kétszáz hold feletti részét. A reformot követően a földműves társadalmon belül 47%-ról 80%-ra emelkedett az 1 hold feletti birtokkal rendelkező szegény-, kis-, és középparasztság aránya, a magánkézben levő nagy- és középbirtokok, pedig teljesen megszűntek. A földreform-rendelet, illetve törvény végrehajtásának egyik fő következménye az volt, hogy megszűnt a „történelmi osztály” gazdasági alapja. A másik lényeges következmény pedig az volt – és a kommunistáknak ez is volt a szándéka –, hogy nem a piacra termelő középparasztság erősödött meg, hanem ehelyett a reform végrehajtása nyomán potenciálisan életképtelen

(öt hold alatti) kisgazdaságok százezrei jöttek létre, amely távlatosan megkönnyítette a szovjet típusú mezőgazdaság kiépítését. Hódmezővásárhelyen 1396 család kapott a földreform során földet, az összes igénylőnek mintegy 45 %-a.

A legtöbben, a földhöz jutók 47,8 %-a 1–5 kat. hold közötti földet kaptak. Az úgazdák 33,6%-a az 5–10 kat. hold kategóriában kapott földet és csupán 2,6 %-uk jutott 10 kat. hold feletti területű földhöz.³ Egyáltalán nem túlzás azt állítani, hogy az új, „népi demokratikus” rendszer legitimációjának egyik fontos sarokkövét jelentette a földreform. Így a hatalom oldalán állók (kiváltképp a kommunisták) szerint magát a háború utáni Magyarország politikai berendezkedését kérdőjelezték meg, sőt az ország újjáépítése ellen folytattak „aknamunkát” azok, akik a földreform „nagyszerűségét” kétségbe vonták.

A pár pohár borra egy kocsmába betérő idős hódmezővásárhelyi tálasmester bizonyára nem is sejtette, hogy ennek a témának a felemlegetésével mekkora bajba lehet keveredni. Az alábbiakban bemutatandó népbírószági anyagból⁴ megismerhetjük egy ártatlan személy meghurcoltatásának történetét.

1945. április 8-án Engi Imre és Sipos Lajos rendőr nyomozók „nyomozati szolgálat” közben betértek a Révai utcai Kiss Sándor-féle kocsmába. Engi – a jelentése szerint – arra lett figyelmes, hogy az egyik vendég, a 63 éves Kis Sándor⁵ (csak névrokona a vendéglő tulajdonosának!), a következő kijelentést tette: *„Ez a földosztás csak egy piszkos kommunista beszéd az egész, mert ez a sok koldus úgysem tudja a nekik kiosztott földet megmunkálni, de nemsoká jönnek a mieink és majd felszabadítanak ezalól a piszkos jelenlegi rendszer alól.”* Ezt követően – mint írja – igazoltatni akarta az idős fazekast, de mivel ő fényképes igazolványa hiányában nem tudott eleget tenni a felszólításának, bekísérte a központi ügyeletre, majd *„...tekintettel a nevezett súlyos kijelentéseire, amely igen nagy mértékben akadályozza a demokratikus rendszer és az új magyar ország megalakulását, s ezért igazolásáig és a további eljárás véget őrizetbe vettem.”*

Még aznap tanúként kihallgatta Kovács György 50 éves hódmezővásárhelyi lakost, aki jelen volt a kocsmában, midőn az állítólagos kijelentés megtörtént. Ő a tanúvallomási jegyzőkönyv szerint a következőket vallotta: *„...leültem az egyik asztalhoz, majd egy kis idő eltelte után leült az asztalomhoz egy általam ismeretlen, jólöltözésű ember aki szintén kért egy pohár bort majd elkezdtiünk beszélgetni, de már az első szavában azzal kezdte, nekem is van 7 hold földem nem tudom bemunkálni, amire én azt feleltem, hogy a hatóság ehhez hozzá járul, gondoskodik róla, hogy gépi erőt adjon, hogy bemunkálatlan föld nemaradjon, amire Kiss Sándor azt felelte, hogy ez az egész egy véres szájjú kommunista beszéd, hiába adják azoknak a koldusoknak a földet azok úgysem tudják megmunkálni, nade majd jönnek a mieink akik majd felszabadítanak bennünket ezalól a jelenlegi piszkos rendszer alól.”*

Kis Sándort a következő napon, azaz április 9-én hallgatták ki a hódmezővásárhelyi rendőrkapitányság politikai osztályán. A büntetlen előéletű gyanúsított tagadta, hogy azt mondta, miszerint *„az egész földosztás egy véres szájjú kommunista beszéd, hiába adják azoknak a koldusoknak a földet, azok úgy sem tudják azt megmunkálni. Na, de majd jönnek a mieink, akik majd felszabadítanak bennünket ez alól a jelenlegi piszkos rendszer alól.”* Azt vallotta, hogy leült a kocsmasztalhoz, és kért egy pohár bort, majd egy kis idő múlva a helyiség másik oldalán lévő egyik asztalhoz leült egy általa ismeretlen (!) férfi, aki elkezdett hozzá beszélni, mire ő azt kezdte neki mondani, hogy *„mi lesz azokkal a most kiosztott földekkel, ha azokat traktorral föl fogják szántani és ha utánna nem csinálnak neki semmit, annyira megszárad, hogy ló-iga erő nélkül abba semmit sem lehet vetni, és kézierővel a földbe csak keveset tudhatnak a vetőmagból elvetni. Az a nagy bajunk, hogy nálunk nagy jószághiány van.”* Közben fölhajtott még egy pohár bor (tehát összesen csak kétszer két deciliter bort ivott meg, vagyis nem lehet azt állítani, hogy nagyon ittas volt, és nem tudta, hogy mit

beszél!), de a párbeszéd után őt két férfi – akiről később tudta meg, hogy rendőrségi nyomozók –, igazolásra szólította fel, amit ő meg is tett. Tehát meghazudtolta ezzel a vallomásával a rendőrségi detektívet. A harminchárom éves asztalossegédet, Sipka Istvánt, aki szintén jelen volt a kocsmában, csak 22-én hallgatták ki. Vallomásában a következőket adta elő: *„Arra lettem figyelmes, egy másik asztalnál ül általam ismeretlen férfi, akiről később tudtam meg, hogy Kiss Sándornak hívnak. Nagy hangon beszélgetett egy másik férfival, aki az asztalnál ült [...] Kiss Sándor a következő kijelentéseket tette: »Ez a földosztás csak egy humbug, ezt a kommunisták csinálják, majd ha jönnek a miyeink, akkor majd másképp lesz! Hisz azt a földet a szegény koldusok úgy sem tudják megmunkálni.«”*

A harmadik tanúval, a 46 éves földműves Olasz Bálinttal április 27-én vettek föl tanúki-hallgatási jegyzőkönyvet. Ő az ügy kapcsán előadta, hogy *„a kérdéses alkalommal a vendéglőben jelen voltam, amikor az ott tartózkodó ismeretlen egyén, akiről megállapítást nyert, hogy Kiss Sándor nevezetű, tényleg tett olyan kijelentést hogy: »ez a földosztás csak egy piszkos kommunista beszéd és hogy nemsoká jönnek a miyeink és majd felszabadítanak ez alól a jelenlegi piszkos rendszer alól.« Nevezett gyanúsított ittasnak nem látszott, azonban bőbeszédűnek tűnt fel.”*

Engi Imre nyomozó a június 14-i, Kis Sándor „izgatási” ügyéről szóló jelentésében azt írta, hogy az összes számba jöhető lehetséges tanút (hármat) kihallgatta. (Az iratokból kiderül, hogy voltak még többen – négyen-ötten – de ők bizonyára nem figyeltek a gyanúsított kijelentésére, vagy azt állították, hogy nem hallottak semmit sem...) A hódmezővásárhelyi rendőrkapitányság ezt követően az ügyiratot átadta a szegedi államügyészségnek. Hogy miért épp oda, az a megmaradt iratokból nem világlik ki. Talán arról lehet szó, hogy a vásárhelyi rendőrkapitányság megszokásból küldte az iratokat az államügyészségnek, ahelyett, hogy egyből a néhány hónapja fölállított, az igazságszolgáltatás struktúrájában újnak számító népügyészséghez tette volna át.

Az államügyészség a szeptember 25-i 191/1945. á. ü. számú határozatában azzal indokolta Kis Sándor meggyanúsítását, hogy ő az 1921:III. törvénycikk 5. §., 1. bekezdésében⁶ meghatározott *„az állam és a társadalom jelenlegi rendjének felforgatására izgató vétségét”* követte el, ami alkalmas az 1921:III. törvénycikk 8. §.-ában⁷ meghatározott, *„a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétségnek”* a megállapítására.

A népügyészség a II. 1739/1945. n. ü. számú vádiratot október 13-án küldte meg a nép-bírósnak. Ebben a szabadlábon védekező Kis Sándor ellen a fentebb ismertetett 1921:III. törvénycikk 5. §. 1. bekezdésébe ütköző, „izgatás”, valamint az 1440/1945. M.E. sz. rendelet 22. §-a szerint „büntettnek minősülő cselekmény” miatt emelt vádat. (Figyelemre méltó az, hogy az első esetben a népügyészség az 1945-ben szinte naponta „kiátkozott” Horthy-rendszer egyik korai jogszabályára hivatkozott...) A vádemelést kizárólag Kis állítólagos kijelentésével – amit Engi Imre nyomozó jelentéséből szó szerint idézett – indokolta a népügyész. Az indoklás szerint *„a terhelt a kijelentése az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatás irányuló tényálladási elemeit valósítja meg, mert kijelentése több ember előtt hangzott el és a jelenlegi rendszer megváltoztatása csak erőszakos úton képzelhető el.”* Ehhez még hozzá tette, hogy a kihallgatott Sipka István, Kovács György, Olasz Bálint tanúk egyöntetűen azt vallották, hogy *„a terhelt az indítványi részben írt helyen és időben az ott leírt kijelentést – mely több ember jelenlétében hangzott el – megtette.”* Megjegyezzük, hogy a tanúk vallomását egyöntetűnek nevezni túlzásnak mondható, hiszen az április 22-én kihallgatott Sipka István tanúvallomásának tartalma eltért a másik két tanútól. A Sipka által Kis Sándortól hallottak (*„majd ha jönnek a miyeink, akkor majd másképp lesz!”*) egyáltalán nem tekinthetők felforgatónak. Ezt lehet úgy is értelmezni, hogy a valószínűleg kisgazda érzelmű vádlott pártjának jövőbeli sikerétől várt változást.

A szegedi népbíróóság hódmezővásárhelyi nyilvános főtárgyalására 1945. december 3-án került sor. A tanácsvezető bíró dr. Bozsó Ferenc törvényszéki tanácselnök volt, a népiügysz dr. Nemes Árpád, a népbírák pedig dr. Springer Ervin (SzDP), Kiss János (NPP), Boros János (szaksz.), dr. Deák Ferenc (FKgP) Andrásy József (MKP) és Gajdán Sándor⁸, voltak, míg a védelmet dr. Kenéz Kálmán kirendelt ügyvéd látta el. Elsőként a vádlottat hallgatta meg a népbíróóság, aki a kocsmai párbeszéd kapcsán a következőket állította, hogy ő csak azt mondta az ismeretlen férfinak, hogy *„meg is tudom érteni a mostani földosztást, mert az ember órák hosszat is utazott olyan nagy földbirtokon, ami egy emberé volt; csak most az a baj, hogy a földeket traktorral szántják és ha utána nem csinálnak semmit, úgy megszárad majd a föld, hogy semmit sem lehet bele vetni; a szegény ember nem is tudja, mit csináljon a földdel, mert nincs lova, nagy a jószágbiány.”* Tagadta, hogy bármit is mondott volna a kommunistákról, a vádiratbeli kijelentéseket nem tette meg – vallotta. Ezt követően Sipka István tanút hallgatták meg, aki szerint a vádlott azt mondta, hogy *„Elvitték az igát; a szegény ember hogyan tudná megmunkálni a földet?”* A vezető bíró ezután felolvasta Sipka rendőrségi tanúvallomásából a vád tárgyát képező részeket, majd kérdést intézett a tanúhoz, hogy volt-e szó azokról is. Erre ő így felelt: *„Igen, arról is volt szó, hogy a földosztás csak humbug, azt a kommunisták csinálják, majd jönnek a mieink és akkor másképp lesz. Nem tudom, hogy miért beszélt így a vádlott. Én azt nem tudom, hogy a társa hogyan adta a kezére a szót. Ezután odajött Engi Imre rendőr és kérdezte, hogy halljuk-e, mit beszél az öreg. [...] Azt nem mondta a vádlott, hogy »piszkos kommunista«.”* A tanú a vezető bíró további kérdésére tagadta, hogy a vádlott azt mondta volna, miszerint *„majd felszabadítanak a piszkos rendszer alól”*, ő ezt nem hallotta, és a politikai rendészeti osztályon is ugyanezt vallotta, vagyis azt, hogy *„a kommunistákat nem szűtta a vádlott.”* Tehát a tanú tulajdonképpen a rendőrségi kihallgatás során tett vallomásának egy részét visszavonta.

Olasz Bálint tanú szerint Kis Sándor a következőket mondta: *„»Vájjon mit akar ez a szegény nép a földdel, ha nem tudja megmunkálni; majd hazajönnek a mieink és vége lesz ennek a piszkos kommunista rendszernek.* Majd ehhez még hozzátette: *Azt nem mondta a vádlott, hogy felszabadítanak bennünket a jelenlegi piszkos rendszer alól.”* Ezt követően a vezető bíró a tanú elé tárta a rendőrségen tett vallomását, mely tartalmazta a vádiratban található részeket, s melyeket a bíróság előtt tagadott. Erre a tanú határozottan azt állította, hogy a rendőrség előtt sem mondta azt, hogy *„majd felszabadítanak ez alól a piszkos rendszer alól”*, mert ő ilyet nem hallott. A rendőrségi jegyzőkönyv aláírását elismerte, de azt állította, hogy nem olvasta el, hanem felolvasták neki azt. A bíróság előtt tett vallomás és a rendőrségi jegyzőkönyv közötti különbséget így igyekezett magyarázni: *„Kihallgatásom közben odajött a Mancika, a főhadnagyúr felesége és vele beszélgettem, így vallomásomban meg lettem zavarva, nem figyelhettem mindig oda.”* A tanú a következőkben azt állította, hogy a vádlott nem használta azt a kifejezést, hogy *„piszkos kommunista”*. Miután gyakorlatilag a vádirat legfontosabb részeit cáfolta meg, érdekes módon elkezdte az eseményeket újra gondolni. *„Várjunk csak, majd én gondolkozok egy kicsit; nem mernék rá megesküdni, hogy mondta volna; majd én gondolkozok. Úgy mondta a vádlott, hogy: »vége lesz ennek a piszkos kommunista rendszernek és majd azután jönnek a mieink«.* Mondanivalója komolyságát a következőképpen támasztotta alá: *„Én még ma nem ittam semmit sem; nem is voltam a kocsmában. Én mindig ilyen bőbeszédű voltam.”*

Ezt követően a népbíróóság „érdektelen” (!) tanúként hallgatta meg Engi Imre rendőrségi detektív hadnagyot, aki így emlékezett vissza: *„Olyan régen történt ebben az ügyben a jelentésem, hogy csak homályosan tudok visszaemlékezni arra, ami történt. Arra emlékszem, hogy a földosztás idején a vádlott a Kiss féle kocsmában hangoskodott a mostani rendszer ellen. A vádlott azt mondta, hogy a kisemberek nem bírnak a földdel. Ha jól emlékszem a kommunisták ellen beszélt, és azt mondta, hogy majd jönnek a mieink. Úgy emlékszem, hogy a vádlott a rendszert nevezte piszkosnak, nem a kommu-*

nistákat. Én arra lettem figyelmes, amikor a vádlott azt mondta, hogy a földosztás piszkos kommunista beszéd. A jelentésemben foglaltakra meg merek esküdni, mert minden úgy történt, ahogyan az ott le van fektetve. Kérem a jelentés felolvasását, mert nem emlékszem rendesen.”

Engi érdekes módon nem emlékezett pontosan az esetre, aminél hatósági személyként eljár, illetve a saját maga által írt néhány soros jegyzőkönyvre. Miután a bíró felolvasta a jelentést, azt a következőkkel egészítette ki: *„Amikor bemutatkoztam és igazolásra szólítottam fel a vádlottat, akkor ki akart ugrani az ajtón és azt mondta, hogy majd a lakásán tárgyalunk. Én azonban elkaptam a vádlottat és nem engedtem őt elmenni.”* Erre a vádlott úgy reagált, hogy nem emlékszik, hogy ezt mondta volna. Mivel a tárgyaláson nem jelent meg Kovács György, a népbüvész indítványozta az elővezetését, dr. Kenéz Kálmán védő pedig a kocsma-tulajdonos Kiss Sándor tanúként való kihallgatását kezdeményezte. A népbíróság mind a vád, mind a védelem kérésének helyt adott.

A főtárgyalás folytatására 1946. január 23-án került sor, ismételten a szegedi népbíróság hódmezővásárhelyi kihelyezett tanácsa előtt. A népbíróság tagjai ugyanazok voltak. Az ezúttal megjelent Kovács György kubikos tanút hallgatta meg elsőként a népbíróság, aki a következőket mondta el az eset kapcsán: *„...vádlott odaült az én asztalomhoz és többek között arról beszélt, hogy munkaerő és iga hiányában nem bírja megmunkálni a földjét, de hasonló helyzetben van az újonnan földhöz juttatottak legnagyobb része is; majd azt mondta, hogy a földosztás vére száji kommunista beszéd. Vádlott ezt a kijelentését hangosan, többek jelenlétében tette meg. Azt azonban határozottan állítom, hogy olyan kijelentést, hogy majd jönnek a mieink és majd felszabadítanak bennünket, nem tett és az oroszok ellen sem beszélt. Vádlott ez alkalommal nem volt részeg.”*

Ezt követően hallgatta meg a népbíróság Kiss Sándor kocsmárost, aki a következőket adta elő az eset kapcsán: *„A múlt év április havának elején, egy vasárnapi napon arra lettem figyelmes, hogy Engi Imre rendőr vádlottat el akarta kísérni a kocsmámból, s Engi ennek okán azt mondotta, hogy vádlott »véres száji kommunista« kifejezést használta. Ekkor sokan voltak a kocsmámban. Vádlott kb. 2 pohár bort fogyasztott el. Vádlott kijelentését magam nem hallottam, de nem is figyeltem mit beszélt. Engi Imre a most elmondott kijelentésén mást nem mondott előttem, hogy azt a vádlott mondotta volna.”* Tehát a kocsmáros sem tudta alátámasztani Engi Imre jelentésében, és a vádiratban foglalt kijelentést.

A vezető bíró az utolsó tanú meghallgatását követően a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánította. A népbüvész a vádat a továbbiakban is fenntartotta, míg a védő és a vádlott egyaránt felmentést kért. Ezt követően a népbíróság meghozta ítéletét: az 1945:VII. tc. 49. §. szerint „az állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló izgatás” bűncselekményének elkövetése vádjá alól felmentette a vádlottat, mivel *„nem látja bizonyítva azt, hogy a vádlott a vádbeli cselekményeket elkövette volna”*, vagyis azt, hogy 1945. április 8-án a Kiss Sándor-féle kocsmában *„bizonyos kijelentéseket tett”* volna. A népbüvész az ítélet ellen – a népbírósági törvény előírása értelmében – fellebbezést nyújtott be a vádlott felmentése miatt. A népbíróság a népbüvész által bejelentett fellebbezést elfogadta, az ügyben keletkezett iratokat továbbította a népbüvésznek.

Kis Sándor ügyére végső pont csupán 1947. június 16-án került, amikor a szegedi népbíróság jogerősnek mondta ki az elsőfokú ítéletet, mert a népbüvész által bejelentett fellebbezést a népbüvész visszavonta, a Népbíróságok Országos Tanácsa pedig 1947. április 24-én felülvizsgálat nélkül visszaküldte az ügyiratot.

Kis Sándor ügye rámutat arra, hogy a Bibó István által „próbálkozó demokrácia” korának titulált években milyen minőségű demokráciával is „kísérleteztek”. Tegyük fel, hogy megfelelt volna a valóságnak az, amit Engi nyomozó jelentésében leírt, ami a vádiratba is

bekerült – a népjogász mindenféle fenntartása nélkül.

Egy kormányrendeletet vagy egy párt tevékenységét bírálni egy valóban demokratikus országban – melynek jellemzője kell legyen a szólás- és vélemény-nyilvánítás szabadsága – természetes módon, következmények nélkül lehetséges. Ennek hiányában nem is fejlődhet ki, és nem létezhet valóban demokratikus társadalom. Kis Sándor felmentését annak köszönhetette, hogy nem sikerült hitelt érdemlően rá bizonyítani az Engi Imre jelentésében neki tulajdonított kijelentések megtételét. Amennyiben ezt sikerült volna megtenni, a szegedi népjogászság vádirata szerint három évig terjedő börtönbüntetésre ítélték volna az idős hódmezővásárhelyi „kocsmalátogatót”. Önmagában már ez a tény is érdekes adalék az 1945–1948 közötti Magyarország „demokráciájának” jellemzéséhez.

A tanúk kapcsán szembetűnő a rendőrségen, illetve a bíróságon tett tanúvallomások közötti különbség. Az összezavarodott Olasz Bálint, amikor a vezető bíró szembesítette az általa előadottakkal és rendőrségi jegyzőkönyv közötti különbségekre, zavarában Mancikára, a főhadnagy úr feleségére hivatkozott, majd „hirtelen” el kezdett „gondolkozni” és megkísérelte – egyik mondatát a másikkal cáfolva – a rendőrség előtt elmondott verziót ismertetni. Kovács György – akivel egy asztalnál ült a vádlott a kocsmában – a bíróság előtt szintén cáfolta a rendőrségen tőle felvett vallomás „felszabadításra” vonatkozó részét. Sipka István pedig a népbíróság előtt azt állította, hogy a vádlott a „piszkos kommunista” kijelentést nem is használta, sőt egyáltalán nem szidta a kommunistákat. Még az eljáró Engi rendőrnagy sem emlékezett pontosan, ezért felolvastatta az általa írt jegyzőkönyvet a tanácsvezető bíróval...

Felmerül a kérdés, hogyan lehetséges a rendőrség és a népbíróság előtt tett vallomások közötti szembetűnő különbségek sokasága, ellentmondása? A tanúk valószínűleg a rendőrségen nem olvashatták el a tőlük felvett vallomást,⁹ illetve fenyegetve érezték magukat a „demokratikus” rendőrség kihallgatást lefolytató tagjaitól. Engi nyomozó valószínűleg túlbuzgó módon igyekezett feladatát teljesíteni, így találta meg a „demokrácia” ellenségét a 63 éves, öt gyermeket felnevelő, hét holdas kisgazdasággal rendelkező tálaszemesben, Kis Sándorban, aki hasonlóan életképtelen nagyságú birtokkal rendelkezett, mint a földhöz jutattottak, és ugyanolyan problémákkal is küszködött a föld megmunkálása kapcsán.

Az Engi István által írt kihallgatási jegyzőkönyvben található számtalan helyesírási hiba, pedig azt jelzi, hogy a „demokratikus” rendőrségen ekkor nem a műveltség és az iskolázottság volt a szempont egy próbarendőr vagy nyomozó fölvételekor, hanem a politikai megbízhatóság. Egy dolog azonban egészen biztos: Kis Sándor megtanulhatta, hogy politikai jellegű megállapításokat tenni ismeretlen személyek előtt, borozás közben, veszélyes dolog lehet. Az ehhez hasonló ügyek nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy mind kevesebben adtak hangot valódi véleményüknek, ami megkönnyítette a diktatúrára törő kommunisták totális hatalom megszerzésére irányuló törekvését.

JEGYZETEK

¹ *Agrárvilág Magyarországon 1848–2002*. Budapest, 2003, Argumentum. 265.

² A jogszabály szövegét közli: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999 I.* Szerk.: Romsics Ignác. Budapest 2000 Osiris. 390–396.

³ BARACS GABRIELLA: *Gazdasági, társadalmi változások Hódmezővásárhelyen 1945–1962 között*. Doktori disszertáció. Debrecen, 2000. 50.

- ⁴ CsML, XXV. 8. fond, 21. doboz, Nb. 1026/1945. Az iratcsomó számozatlan, rendezetlen. A továbbiakban – anélkül, hogy azt külön jelölnénk – ebből idézünk. (Az idézetek minden esetben betűhívek!)
- ⁵ Kis Sándor nevét a népbírósi iratokban – tévesen – mindenütt két s-el írták. Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy az édesapja volt annak a köztisztviselőnek álló, Hódmezővásárhely-szerte szeretett és nagyra becsült Kis Zoltán tálmesternek (fazekasmesternek), aki 88 éves korában hunyt el 2010 szeptemberében.
- ⁶ „Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre ígát vagy mást felhív, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.” <http://sagv.gyakg.u-szeged.hu/tanar/farkzolt/HORTHY/TELINT.HTM>
- ⁷ Ez a vétség három évig terjedhető fogházzal büntetendő.
- ⁸ A városban akkor szervezettel nem bíró PDP helyett a másik négy párt további jelöltjeiből sorsolták ki az ötödik népbírót.
- ⁹ Olasz Bálint erre utalt is a népbírói elöl.

SZABÓNÉ SASS SZILVIA

*„Kimondottan szélsőjobboldali beállítottságú tevékenységet
nem lehet megállapítani...”*

Csáki Lajos újságíró igazolóbizottsági és népbírói ügye

Csáki¹ Lajos 1906-ban született Hódmezővásárhelyen, egyszerű családban (apja szabómester volt). 1921-ben érettségizett a református gimnáziumban, azt követően jogi tanulmányokat folytatott, de csak az abszolutóriumig jutott, a jogi doktorátust – talán anyagi okok miatt – nem szerezte meg. 1930 februárjától 1931 végéig a Vásárhelyi Friss Újság munkatársa volt, azután 1932. január 1-ével a vásárhelyi Reggeli Újsághoz került, onnan pedig 1936. január 1-étől 1939 júniusáig a Vásárhelyi Újságnál² dolgozott. Ezt követően dr. Gonda József a Népjátsághoz hívta belső munkatárának. Ez a lap Gonda alatt – állítólag – kimondottan baloldali jellegű³ volt, de miután őt behívták katonának és Dura Lajos lett a felelős szerkesztő, a főszerkesztő pedig Szathmári János, a lap jobbra tolódott és inkább kormány-pártinak volt mondható. 1944. szeptember 10-től október 8-ig, az orosz bevonulásig Csáki vette át a lap vezetését. Utóbb azzal vádolták meg, hogy csak „jobboldali politikai beállítottsága” miatt kapta meg a főszerkesztői pozíciót, ám ő ezt tagadta.

Miközben a megélhetését biztosító különféle napilapoknál dolgozott, „gründolt” egy saját folyóiratot is. Az 1931 decemberétől szórványosan megjelenő, a tulajdonát képező Vidám Ifjúság című, kis formátumú periodika rövid életű volt, anyagi okok miatt egy év múltán megbukott.

1936-ben kérte a miniszterelnökség sajtóosztályától, hogy az újból engedélyezze az